

Prin arestarea serbilor conspirati, totu poporul serbesc, éra mai virtosu regimentele lor se compromisera si cadiura in celu mai greu prepusu la curtea imperatésca. Toti aveau cuventu a se teme, cà prin cercetari aspre si barbare va esi la lumina, cumcà planulu ocuparei Aradului a fostu cunoscutu regimentelor serbesci. Preste acésta in tempuri de conspiratiuni pare cà acelea aru fi unu feliu de miasma in aeru, ele strabatu si la poporu, in càtu ori cum ar voi se țina secretu capii conspiratorilor, totusi transpira si mai departe. Numai asia se pôte esplicá impregiurarea, cà si la acésta ocaziune in dilele d'in urma incepusera a se inmulti escessele in regimentele serbesci, éra poporul magiaru se pusesse cu totude-adinsulu pe rapiri si spoliari.

Unu singuru mijlocu remasese regimentelor serbesci, prin care se'si póta ele recastigá reputatiunea la curtea imperatésca, éra acela erá, cá acuma ele insele ignorandu cu totulu cointielegerea conspiratorilor serbi cu conspiratori magiari se plece in contra curutilor adunati pe riulu Crisiului si la Giula. Asia s'a si intemplatu. Vicecolonelulu Sevith si maiorulu Stirbu, despre cari fusese vorba si mai susu, n'au fostu arestati, pentrucà ei nu se aflasera in Aradu, si se parea cà neci nu aru stá in prepusu asia mare cá alti oficiari. Acesti doi serbi consultanduse inpreuna, iute se si determinara a se sculá cu armele in contra magiarilor curuti si plecara spre Giula. Au mai plecatu si alte parti de regimente serbesci. Pe atunci numerulu curutilor magiari crescuse pàna la trei mii, si nu este adeveratu cà numerulu lor ar fi ajunsu vreodata la 10 séu chiaru la 15 mii.

In 9 Maiu demàneti'a pe la 6 óre ostasimea serbésca se apropiá de taber'a unгурésca, éra anteposturile acesteia inscintiara pe conductorii lor despre venirea serbilor. Ioanu Sebestyén esi in persóna, pentru-cá se se convinga despre adeveru. Taber'a intréga se puse in miscare cà neci-odata, pentrucà toti credeau cà acea óste venia d'in porunc'a lui Pero in ajutoriulu lor, prin urmare cà acuma ei, curutii, voru potea dá peptu fàra frica cu óstea gubernului comandata de baronulu Orczy.

Pre candu curutii magiari plini de bucuria pentru venirea serbilor faceau planuri mari, de care le dictá fantasi'a lor,



unu focu infricosiatu de pelotonu detuna asupra-le, in càtu multi d'in ei cadiura morti, éra altii vulnerati. Acésta surprisa fiorósa aduse pe curuti in cea mai mare confusiune; cu tóte acestea una parte a loru reculegènduse apucà armele si asiedianduse in dosulu fortificatiunei facut d'in para au luat u positiuni de aparare; partea mai mare inse a tulit'o la fuga care incatrau, in disordinea cea mai mare, ascundienduse prin padurea vecina. Vediendu comandantii curutiloru acea disordine, se incordara d'in tóte poterile cá se restaure liniile si se se apere cu ori-ce pretiu. Asia s'a intemplat, cà acea batalia tinù dela 6 óre deminéti'a pàna la 10, adeca patru óre. In unele parti ale campului de bataia magiarii cu serbii au venitu peptu la peptu, in càtu insusi vicu Styrbu fù strapunsu la mana cu lancea de càtra un magiaru anume Ioanu Kiss, éra lui Sevith inca 'i lipsi puñu de nu'si perdù viéti'a. In fine vediendu comandantii curutiloru cà nu se mai potu tiné, pe incetulu s'au retrasu càtra paduri cu restulu óstei loru, si numai sér'a tardiu au mai readunatu câteva sute d'in ei; inse curèndu au si priceputu, cà le e preste putintia de a se mai apará in contra óstei serbesci regulate; asia au fugitu acelea resturi de curuti, care pe unde au vediatu cu ochii. Serbii tóta dio'a percutara pe curutii magiari, omorîndu si apoi spoliandu preste totu cadavrele. Unu raportu oficiale alu vicespanului Matiu Klosz ține, cà in acea di d'in 9 Maiu aru fi peritu vreo cincii sute de curuti; éra in chronic'a orasiului Crisiulu mare se dice numai atàta, cà prin desele puscature »ale serbiloru celoru rei la sufletu« au cadiutu fórte multi ómeni, atàtu la prim'a intempinare, càtu si mai apoi, cand curutii o luara la fuga. Atàta inca se scie, cà serbii n'au datu pardonu la neci-unu curutiu, ei au inpușcatu si pre cei nearmati, pe care unde l'au ajunsu. Una relatiune lunga a comitatului Biharei adressata archiducelui Franciscu de Lotaringia d'in 22 Maiu 1735 vorbesce de 500 pàna in 700 curuti ucisi.

Amu vediutu mai susu, cà regimulu ungurescu resculandu si armandu in câteva comitate, districte si orasie pe locuitori, ii manà asupra curutiloru. Cum s'a intemplat inse, cà d'in tóta ceealalta óste gubernementala regulata si neregulata, neci-unu picioru de omu nu ajunsese in 9 Maiu la locul de ba-



talia? Abia a trei'a di Petru Halász comandantele locuitoriloru d'in Kecskemét si Crisiu (Körös) ajunse la faci'a locului, pentrucá se contemple cadavrele celoru deculati si spoliati cu totulu de serbi. Éra supremulu comandante aflá numai a patr'a di, cá elu dieu nu mai are de facutu altuceva, decâtu cá se dea porunci aspre, cá ori-câti curuti fugari se voru aflá, se fia prinsí toti si înfundati prin cele temnitie. In câteva díle óstea lui se desfacù si ómenii mersera pe Rosalii pe la casele loru. Pe restulu curutiloru fugariti carii au apucatu prin paduri spre Transilvani'a, in comitatele Zarandu, Crasna, Solnoculu de mijlocu, iau denunciatu si prinsu insii locuitorii aceloru ținuturi, dandu'i in manile boieriloru, carii apoi iau transportatu la Oradea-mare, unde la doi fruntasi li s'au taiatu capetele (se vede cá aceia voru fi fostu nobili), patru insi murira in furci, éra preste sieptedieci de insi fusera dati in judecata ostasiésca si luati in cercetare cátu se póte mai severa. D'entre comandantii curutiloru mai antaiu au fostu prinsí Ioanu Vértesi, Ioanu Sebestyén, Paulu Matula si Gáspár Pap, dupa aceea si ceilalti toti, in cátu numai unulu a scapatu cá prin minune. De altumentrea cathalogulu aceloru nefericiti se va vedea mai la vale, unde se descrie finitululu loru.

Inre Transilvani'a si comitatulu Biharei inca se trasese una linia de aparare compusa d'in trei sute calareti curassati d'in regimentulu Cordon et Hontois, comandati de vicecolonelulu comitele Taaffe, d'in 200 nobili bihareni armati si asiediati la Seplaca (Széplak), cum si d'in nobilii comitatului Sabolciu si d'in locuitorii orasielorulu care se numescu ale haduciloru. Se vede dara, cá d'in mîscarile ungurene transpirase câte ceva si in Transilvani'a.

In urmarea unei porunci imperatesci d'in 1 Iuniu 1735 se luara mesure politienesce aspre, de care se iau de comunu si preste totu in urmarea ori-carei revolutiuni, rescóle séu rebelliuni calcate si sugrumate. Acum inse mai erá si alta cauza de a se luá mesuri pentru securitatea publica. Fiindcă tieranii resculati in respectivele ținuturi apucasera a'si resbuna de mai multi boieri cunoscuti de barbari si tirani, acuma, dupa calcarea rebelliunei serbo-unguresce boierii se lasá la escesele cele mai spurcate, batea, spoliá, omoria. Acésta se



vede curatu d'in câteva corespondentie officiali care s'au pastratu prin archive. Asia de ess. nobilii bihareni au spoliatu pe nisce ómeni dela Szeghalom in orasiulu Békés dio'a mare, in vederea lunei, luandule vreo siepte cai si alte obiecte.

Cercetarile judecatoresci. Torture barbare. Sententiele. Capulu conspiratoru Pero Segedinetiu si Ranko Tököli au fostu transportati in cetatea dela Buda indata dupa arestarea loru. Totu la acelu locu de captivitate le urmara successive altii sub custodi'a cea mai severa. Pe I. Stirbu si pe Sevith inca nu'i crutiara, ci 'i aruncara si pe densii in prinsóre, éra alaturea cu ei dusera, si pe Michailu Segedinetiu fiu alu lui Pero.

Presiedente la tribunalulu inquisitoriu a fostu comítele Emericu Battyáni, d'in a carui familia in an. 1849 cadiù capulu lui Ludovicu Battyáni, totu pentru cause analoge. Cercetarile au decursu cu cea mai mare asprime; mai alesu asupra conductoriloru poporului s'au aplicatu tóte satanicele inventiuni de tortura. Cà-ci adeca membrii acelu tribunalu servile voindu a intrá fiacare in grati'a si favórea curtei, si-au fostu propusu a'si castiga certitudine, déca cumva numai serbii sunt auctorii rebelliunei, séu cà magiarii emigrati in urm'a caderei regelui loru Franc. Rakoczi in cointielegere cu turcii, sunt amestecati in acea conspiratiune, pentrucà atàta se sciá de mai inainte, cà turcii inca pàna atunci nu abdicasera la dreptulu ce pretendea cà au ei de a se amestecá in affacerile tieriloru corónei unghuresci.

Pero d'in partea sa negà indata d'in capulu locului in modu cathegoricu ori-ce sciintia despre rebelliunea unghuresca si ori-ce amestecu cu magiarii, ci elu sustinea cà avuse de scopu numai a'si apara religiunea, biseric'a si nationalitatea sa serbésca. Judecatorii ilu amerintiara cu torture, déca nu va spune tóte de buna voia. Pero n'a mai spusu nimicu, ci a tacutu cu perseverantia admirabila. Atunci urmara torturele, la a caroru lectura stà se'ti inghietie sangele in vene. Dupace cà captivii si insusi Pero erá inchisi la Bud'a in unu turnu numitu ciungulu, asia, in càtu nu vedea lumin'a dílei decàtu numai candu ii scotea inaintea judecatoriloru, apoi carneficii (hoherii) ii luá ori-candu li se porunceá, de'i picá cu resína, le aprindea oleiu pe capu, le



tragea unghiile dela degete, le belea pelea de pe facia pàna la buze, ii punea in vèrteju (Cochlea, ung. Csiga), cu care le sucea si le intendea corpulu, in càtu stá se le ésa ósele d'in inchieieturi etc.

Tóte acelea torture tartarice n'au pututu scóte d'in gur'a lui Pero alta marturisire, decàtu acea atinsa mai in susu; si asia rusinatóri'a sententia de mórte dictata lui Pero Segedinetiu s'a intemeiatu numai pe spus'a martoriloru de a dou'a cathegoria, éra mai de aprópe ilu apasà greu depositiunea unui magiaru anume Georgie Mogyorosi, carele in calitatea sa de notariu in Siklos sciendu carte, dupace se amestecase si elu cu rebellii, acestia 'lu facura indata locotenente, si asia se presupunea cà elu ar fi cunoscutu planurile secrete ale curutiloru.

Fiind-cà la Buda dusesera numai pe capii rebelliei unguero-serbesci, éra pe alti multi ii inchisesera pe la alte fortaretie, asia inquisitiunea decurse preste totu, si inca asia, cà pe langa fiacare tribunalu assistá si càte unu auditoru dela armat'a imperatésca cá controllu. Esitau si porunci aspre, cá anume in comunele St. Andreiu, Beches, Gioma, Ciaba, Ecedu, Doboziu, Siarcadu etc. se caute d'in casa in casa prin tóte ànghiuletiele, dóra voru da cumva preste unele documente scrise, d'in care se póta fi cunoscute mai de aprópe sorgentea, originea și scopurile revolutiunei. Nu e cunoscutu se se fia mai aflatu altu-ceva in scrisu, cu care s'ar fi pututu compromitte si mai greu capii resculatiloru.

In fine dupa inquisitiuni si torture de aprópe 11 luni, in Aprile 1736 a esítu sententi'a séu deliberatulu judecatorescu asupra celoru incaptivati, éra essecutarea sententieloru de mórte s'a intemplatu la Buda in 4 Aprile alu aceluiași anu. Deliberatulu erá compusu latinesce, se afla inse si una traductiune germana, s'a tiparitu la Vien'a in ambele limbi in 8<sup>o</sup> micu; astadi inse essemplarie de acelea devenira adeverate raritati de bibliothece. Dara se vedemu pe scurtu sententiele coprinse in acelu actu judecatorescu ce se numea Deliberatu.

Serbulu Petru (Pero) Segedinetiu si magiarii I. Sebestyén, Andreiu Pásztor et Stefanu Szilasi fusera condamnati la mórte pe róta, si cu adaosu, cá apoi cadavrele loru se fia taiate

21. 5. 70. Săbătușca 111



in câte patru bucati si se fia transportate la Aradu, Oradea, Siarcadea si St. Andreiu, pe unde se le spendiure pe furci, (ceea ce s'a si implinitu intocma).

Pavelu Matula, Stefanu Barta alias Benedek si Mich. Szabo fusera condamnati la taiarea capului cu palosiulu, ci éراسi cu adaosu, cá dupa aceea cadavrele loru se fia su-cite pe róta.

Lui Ioanu Kovács, unulu d'in acei doi tierani simplii carii cadiusera in manile patrolei militare dela Aradu si descoperisera planurile curutiloru, imperatulu ii dede gratia pentru viétia, ilu condamnă inse la robia si munca in féra pe trei ani.

Trei insi d'in St. Andreiu fusera pardonati si eliberati cu totulu d'in prinsóre.

Alti 72 insi, éra anume 9 d'in St. Andreiu, 21 d'in Tur, 23 d'in Beches, 8 d'in Gioma, apoi alti vreo 10, intre carii si patru romani, anume Gorniculu Negru, Haiduculu Ursu, Gorniculu Macaveiu si Georgie Macaveiu, nu se spune d'in ce comuna, pentrucá au juratu credintia lui Rakoczi, au fostu judecati demni de mórte; li s'a moderatu inse pedéps'a asia, cá d'in toti au fostu alesi 12 insi cá si condamnati la mórte; acestia apoi au trasu sorti asia, cá patru insi carii voru fi trasu sórte mai scurta, se móra, éra ceilalti toti 68 insi se remàna in captivitate la munca publica, pàna ce voru fi in-partiti pe la regimente. Au trasu sorti rele Michailu Mádi, Stefanu Kiss, Ioanu Korodi et Michailu Sigri, caroru li s'au si taiatu capetele.

Siese insi carii inca erá se fia pedepsiti greu, au muritu in prinsóre mai multu in urm'a tortureloru. Alti siese d'in St. Andreiu, 4 d'in Miskolcz, 3 nu se spune de unde, au fostu condamnati cá se mai siedia câte trei luni la munca publica.

• 15 insi fusera ertati, computandulise de pedépsa numai timpulu de captivitate, pre cátu au statu in cercetare.

Trei predicatori calvinesci, anume Ioanu Kecskeméthy d'in Visztó, Grigorie Baloghi d'in Okán et Ioanu Szilay d'in N. Szerind, pentrucá s'au amestecatu cu rebellii si le-au ținutu rugaciuni, pe langa tempulu captivitatei sub cercetare au mai avutu se siedia in prinsóre câte 1 luna de dile.



Georgie Sevith si Ioanu Stirbu deținuti si ei in fêra pâna atunci, fusera pardonati, eliberati si rehabilitati in rangurile ostasiesci pe care le avusera. Cu tôte acestea ei totu n'au mai pututu subsiste in Ungari'a, ei dupa câtva tempu au luatu lumea in capu si se spunea că aru fi trecut in Russia. Intru asemenea fu pardonatu si fiulu lui Pero, adeca Michailu Segedinetiu, care avuse si una sora, Iulian'a.

Averea lui Pero, cum si averile acelora carii nu au fostu iobagi, s'au confiscatu pe sam'a statului; éra averile iobagiloru rebelli cadiura in possessiunea domniloru (boieriloru) respectivi.

Mai inainte de essecutarea sententieloru de mórte calugarii rom. catholici avura intrare in prinsóre, pentru că se incerce convertirea neunitiloru si a calviniloru la catholicismu. In 3 Aprile intrà unulu si in cell'a (chili'a) lui Pero, provocandu'lu că se tréca la catholicismu, se'si marturiséscă pe catele si se se cuminece. Pero inse respinse pe calugaru cu taría dicèndu, că nu isi va renegá religiunea parintiloru sei, neci chiaru in casu candu prin renegare si-ar putea rescumpara viéti'a. Una singura rogare avù, că se isi mai póta vedé copiii, carora in tempulu inquisitiunei nu le-au fostu permisu a'si vedé pe parentele loru. Tribunalulu 'i acordà acésta cerere. Cu ânima infranta imbratiosâ Pero pe fiica-sa Iulian'a si pe fiulu-seu mai micu, alu carui nume nu se scie de siguru, apoi le dede invetiatura, că se țina strinsu la religiunea loru si se se apere de ori-cine ar voi se 'i abata dela aceea.

Ceilalti condamnati d'in contra, cereau gratia pentru viétia in tonulu desperatiunei, éra anume trei insi, adeca P. Matula, M. Szántó, P. Szabo, toti trei reformati, sperandu ca déca voru trece la catolicismu, voru fi pardonati, au si trecut. In momentele d'in urma au mai trecut si altii. Numai Stefanu Barta, unu curutiu betranu, fostu odinióra portatoriu de arme alu faimosului generalu rakoczianu Nic. Berceni, au respinsu pe calugari pâna in fine.

In 4 Aprile demânétia se audí sunetulu campanei celei crepate dela biserica d'in cetatea Buda. In acelea momente cei condamnati fusera condusi la locul de perdiare pe langa custodie numerósa. Joculu cu sange omenescu se incepù mai



Asia s'au finitu nefericit'a rebelliune unguero-serbésca d'in anulu 1735. Precum in alte casuri reulu isi are si partea sa buna, asia si in casulu de fatia, mórtea lui Pero a folositu serbiloru intru atàta, cà imperatulu Carolu si iesuitii sei isi mai traseră mesurile, incepura a tractá mai blandu cu serbii si mai in scurtu, se adoperá a sterge trist'a impressiune d'in memori'a serbiloru. Au esitu inse poetii populari si cantareti serbesci, au decantatu si decanta pàna in dio'a de astadi memori'a lui Pero Segedinetiu, a filoru și a ficei sale. Ba ce este mai multu, tocmai si poesi'a poporana a magiariloru s'au accaparatu de materi'a poetica càta se afla in istori'a rebelliunei d'in 1735 si iau datu vestmentu de poesia ungu-résca. Unele d'in acele poesii poporale sunt culese si publicate in unguresce, éra la vreo doue d'in acelea li se dà chiaru insemnatate istorica; de aici e constrinsu cineva a inchieie, cà ori si cum, intre anii 1734 si 35 serbii si ungurii calvini se aflau in relatiuni strinse unii cu altii.<sup>1)</sup>

Dupa acestea cu apropiarea resboiului turcescu alu doilea fórte nefericitu si in vederea confederatiunei inchieiete cu Ana imperatés'a Rusiei, dupa latirea din nou a cîumei in mai multe parti ale terei, care grassase si in 1735, urmá de sine cá fanaticismulu religiósu se se mai astempere pàna la alte impregiurari mai oportune, care inse abia au revenitu la càtiva ani dupa ajungerea pe tronul a Mariei Teresiei.

§ 58. Afacerile religióse ale Romaniloru din Transilvani'a si Ungari'a. Fàra a cugeta vreodata cá se scriemu istori'a bisericesca, ne vedemu totusi siliti a ne ocupa pentru véculu alu 18-lea neasemenatu mai multu cu evenimente bisericesci, decàtu aru avea aici locu intre alte impregiurari; inse chiaru lectorii se voru putea convinge, cà este fórte anevoia sau chiaru preste putintia a intielege o multime de aparituni in progresulu celu greoiu alu culturei nóstre, daca nu vomu reflecta mai de aprópe celu puçinu la câteva evenimente mai decisive din viati'a nóstra bisericesca.

---

<sup>1)</sup> Celu care voiesce se cunósca si documentele d'in care este scosu acésta schitia istorica, se ia amàna: Az 1735-ki Z end ül és története. Történet korrajz a XVIII. századból. Irta K. Papp Miklos. Kolozsvártt 1866.



Dupa mórtea episcopului Athanasie intemplata la 19 Augustu 1713 unu numeru órecare de protopopi s'a si adunatu in primele dile ale lunei Septembre cu scopu de a'si alege unu altu capu bisericésu. Pre atunci theologu »a latere«, precum se dicea, era calugarulu iesuitu Franciscu Szunyog, un-guru din familia nobila, nascutu in comitatulu Trencin din Ungari'a, omu cu multa invetiatura, care standu mai multi ani langa episcopu, invetiase bine si romanesc si era in etate de ani 44. Protopopii fàra a reflecta la nationalitate si fàra a considera cà Szunyog este de ritu latinu si cà latiniloru nu le este permis a oficia in ritulu grecescu, nici una nici alt'a, isi dau voturile lui Szunyog, éra cu acésta provóca indirecte parerea, cá si cum in clerulu intregu càtu primise unirea fàra nici-unu cugetu reservatu, nu s'ar afla nici-unu preotu sau protopopu veduvu, ori vreunu hieromonachu care se merite a fi inaltiatu la trépt'a episcopiei. Szunyog inse le trase solzii de pre ochi informandu'i, cà legile societatii iesuitiloru nu suferé cá vreunulu din trensii se póta primí demnitati eclesiastice afara de casuri cu totulu extraordinarie si numai in puterea unui ordinu mai inaltu.

Atunci protopopii dupa consultari indelungate, ne mai vedindu pre altu cineva in totu coprinsulu provinciei mitropolitane, isi dau cu totii voturile loru unui cechu anume Venceslau Frantz, venitu aici din Silesi'a, omu de ani 36, carele a fost si elu secretariu alu lui Athanasie, invetiase limb'a romana in càtu si scriá in trens'a, cunoscea bine si ritulu orientale.

Cu adresa sinodala din 9 Septembre 1713 protopopii róga pe ducele de Saxoni'a, care acum era primate la Strigon venitu in loculu lui Kollonich, cá se incuviintiedie acésta alegere si se o recomande imperatului cu atàtu mai vîrtosu, cà din tierile vecine s'au si insinuat treí aspiranti la scaunulu de Alba-Iuli'a, prin cari uniunea cu Rom'a s'ar putea periclita.

In 10 Nov. theologulu Szunyog scrie primatelui totu in acelu intielesu, mai adaoge inse, cà acum s'au insinuat mai multi (plures) aspiranti, si cà elu in acei 13 ani de cand are a face cu romanii îi cunósce de ajunsu si cà s'a saturatu de ei.



La acestea cardinalulu de Saxonia respunde protopopiloru in 15 Decembre, că elu pórta grija de dieces'a loru, numai si ei se remaie constanti, se nu'i seduca »lupii rapitori din Transilvani'a,« se nu devina prad'a loru, éra densulu ii asigura pe ei si pe tóta natiunea loru, că biserie'a Romei ii va considera cá pre fiií sei prea iubiti, éra august'a casa domnitóre si Mai. Sa ces. reg. va lua totdeauna sub protectiunea sa pre tóta natiunea acésta.

Nu se scrie nicairi, că cechulu Frantz ar fi fugitu de acea candidare; inse nici din aceea nu s'au alesu nimicu, cà-ci insusi imperatulu o a cassatu cá nelegala si precipitata de càtra unu sinodu care nu a fost convocatu din tóta dieces'a in regula; éra apoi prin cancelari'a transilvana a datu ordinu, cá facènduse alegere noua, numele candidatiloru se fia inaintate la curte pentru prea inalta resolutiune.

Totu curtea imperiala a dispusu, cá pre càtu va ținea vacanti'a la veduvit'a diecesa, aceea se fia administrata de càtra vicariulu generalu alu repausatului episcopu, ajutatu de theologu; s'a mai decisu inse, cá pre langa theologulu ordinariu se se mai aplice unu altu theologu cu auctoritate data lui de a dreptulu dela monarchu, in calitate de Aparatoriu (defensor) si directoru alu clerului unitu. La inceputu a fost directoru Iosefu Bardia bavarezu, acum inse superioru alu iesuitiloru din Sibiu si amicu alu lui Nicolae Mavrocordat pre atunci domnu alu Munteniei, cu care stetea in corespondentie scientifice. Dupa mórtea acestuia a urmatu la 1716 cá directoru Georgie Regai magiaru din comitatulu Presburg in Ungari'a, care si acesta invetiase bine limb'a romàna si a functionatu cu totulu 15 ani la episcopi'a unita. Regai scosese la lumina multe documente ascunse relative la biserie'a orientala. Ioan Hintz pre cand era secretariu la universitatea sasésca a publicatu patru din acelea.<sup>1)</sup>

Convocarea sinodului electorale s'au amànatu pe ani inainte, din cause care pàna acum înca nu sunt cunoscute, decàtu se preponu; dupace inse istori'a nu se póte scrie pe dóra si ne póte, cam precum s'au dedatu a o fabrica unii

<sup>1)</sup> Dela regii Mathia si Vladislau, éra una este o epistola din a. 1391 a lui Antonie patriarchulu Cpòlei càtra credintiosii diecesei de Muncaciu. Altele astépta in archive cá se fia publicate.



compatrioti, noi romanii se avemu patientia si se spunemu numai câte putemu proba.

In 20 Iuniu 1714 insusi gubernatorulu com. Sigismund Kornis cá bunu catholicu scrie cardinalului primate, cá intar-dierea este periculósa cá nu cumva popii se se întórca érase la neunire, cá de alta parte tóta nobilitatea (boierimea) romanésca si cu acésta multi popi voiescu de episcopu pe Ioanu Pataki.

Imperatulu Leopold denumise dintre mireni doi curatori ai romaniloru (curatores valachorum) pe Michail Pui iunior si pe Stefanu Ratiu. Acei doi curatori au scrisu dela Vien'a in 13 Decembre 1714 totu cátra primatele duce de Saxoni'a in termini prea puçinu alesi, cá poporulu romanescu fiindu mai totu de sateni prosti si badarani, este si inpresuratu din tóte partile de schismatici; deci nu este bine cá se i se inpuna cu forti'a vreunu episcopu, ci precum stà in diplom'a imperatésca (a dou'a) se li se permitta a'si alege ei episcopu; inse daca li se va da voia cá se intrevina si ei cá curatori la acea alegere, atunci densii se voru incorda din puteri, cá intre cei trei candidati se intre si Ioanu Pataki, pe care'lu lauda fórté multu, apoi Pui mai promitte, cá avendu elu agentu in Rom'a cu destula influentiã, va mijloci cursu mai repede procedurii de acolo.

Din acésta scrisóre ese, cá era cineva, care lucrã pentru cassarea dreptului electorale.

Inçã si marele boieriu Georgie Cantacusin, care traiã la Brasïovu, intr'unu respunsu alu seu datu din 23 Octobree 1714 vicecapitanului Iosifu Boer dela Fagarasiu, recomanda pe Ioanu Pataki la episcopia cu atãtu mai multu, cá dupa cum este informatu Cantacusen, pé acesta ilu voiesce si Maiestatea Sa.

Interessanta descoperire. Unu boieriu din Romani'a informatu si înca bine despre vointi'a imperatului.

Acum inse e timpu cá se aflamu cine a fost acelu Ioanu Pataki atãtu de multu laudatu.

Ioanu Constantinu Giurgiu, descendente din o familia de romani nobili, care avea predicatulu nobilitariu dela satulu romanescu Strîmba numitu pe unguresce Horgospatak (vlea strîmba), a fost fiu alu lui Ioanu Giurgiu si alu Salomieii n. Ulei. Remasu micu de tata cu mama-sa, veduva in sa-



racía, baiatulul ajunsese cá se pastorésca vite; inse unu unchiu alu seu care era deregatoriu (provisor) la curtea comitelui Kornis in comun'a Benedicu, vediendu cá Iuonelu era dela natura desteptu, ilu luà dela vite si'lu dete la o scóla din orasiulu vecinu Desiu; de acolo pre cand nu mai avea ce invetia in o scolutia de acelea, se mutà la Clusiu, unde iesuitii apucasera a infiintia unu colegiu bunicelu, la care incepusera se alerge si din tinerime romàna, cu voi'a si fàra voi'a feudaliloru, dara cu voi'a monarchului.

In Clusiu tinerulu Ioanu Gïurgiu apucase sub conducerea unui profesoru iesuitu dintre cei mai invetiati, anume Stefanu Csete, care si sub domni'a calvinésca apafiana petrecuse in Clusiu, inse sub pseudonimulu Vizkeleti si in portu civilu, pre care l'a delaturatu numai dupa ce Transilvani'a venise in posesiunea dinastiei de Habsburg. Dupa terminarea studioloru humanióre iesuitii din Clusiu, caroru le placù fórte purtarea junelui Gïurgiu ilu trimisera la Vien'a in institutul Pazmaneu numitu asia dupa fundatorulu archiepiscopu Pázmán, acum inse ei detera lui Gïurgiu connume magiaru Pataki, cum ai dice romanesce Valeanu dela numele satului seu Patak. Gïurgiu acum Pataki terminà in Vien'a stúdiu filosofice si de fisica cá clericu, adeca in costumu preotiescu sau calugarescu. Renumitulu Hevenesi, pe atunci rectoru alu colegiului imperialu din Vien'a, placèndu'i fórte multu de junele romanu care ținuse disputatiuni cu mare lauda, in càtu castigase loculu primu intre mai multu de trei sute de studenti, a mijlocitu cá se fia trimisu in colegiu la Rom'a, unde au ajunsu in 24 Oct. 1705 pre cand acum era de ani 23 si a statu acolo cincii ani, éra in Sept. 1710 s'a intorsu la Vien'a cá doctoru in theologia si preotu hirotonitu in ritulu latinu. De ací incolo lui Pataki i s'a inpusu missiunea de a lucra pentru propagarea catholicismului in Ungari'a si in Transilvani'a.

Din doue scrisori ale lui Pataki trimise primatelui, ambele dela Fagarasiu, una din 29 Ianuariu si alta din 20 Decembre 1713 aflamu, cá primatele 'i trimisese una miie de florini dintr'unu legatu alu repausatului comite Apor cá ajutoriu pentru propagarea catholicismului la romani, sau cum se esprima densulu, »inter meam charam nationem Valachi-



cam, « éra in a dou'a scrisóre róga pe primate in cinci puncte, cá se 'i incuviintiedie o jurisdictiune mai mare decâtu este a unui parochu, se'i si permitta a officia liturgi'a si de câte doue ori pe di si ia ambele rituri, in fine se'lu si lase cá se póta citi si carti heretice.

Ioanu Pataki mai dice in cele doue scrisori citate mai in sus, cá elu este gata se'si verse si sangele pentru mantuinti'a iubitei sale natiuni (pro salute charae meae nationis Valachicae sangvinem sudoremque diu noctuque fundere). Pre cátu timpu a functionatu in Fagarasiu, elu asia s'a si purtatu. Din documentulu dela 20 Iuliu 1711 alu carui originalu se afla in colectiunea Hevenesiana se scie, cá familiile boieresci din vreo 46 de comune ale districtului curatu romanescu trecusera la unire si o subscrisera; despre acelea familii nobile inse mai cu mare dreptu se póte sustiné, cá ele au trecutu la uniune cu Rom'a dela legea calvinésca, éra nu dela religiunea greco-orientala, cá-ci acelea au statu preste o suta de ani sub jurisdictiunea unui episcopu calvinu cu totulu independentu de mitropolitulu din Alba-Iuli'a. Pe poporulu iobagitu nu l'au intrebatu nimeni, daca voiesce sau nu, a se tine de cutare lege; sclavu era si cá atare se indestulia daca i se executá ritulu resarítenu dupa cum 'lu cunoscea elu din mosi de stramosi; éra domni'a calvinésca avuse atáta prudentia, cá se lase poporulu ritulu si anume decoratiunea lui din afara; atáta numai, cá acea domni'a isi batea jocu la tóta ocasiunea prin graiulu viu si in scrisu de acelu ritu resarítenu numindu'lu neincetatu superstitiune, inchinare de idoli, orbía barbara s. a., precum se scie si din cunoscutulu catechismu Rakoczianu.

Ioanu Pataki cá parochu si missionariu in Fagarasiu, pre langa ce ínstrainá pe poporu cand acesta 'lu vedea executandu ritulu latinu, cu care romanii nu se potu deda nici pàna in dio'a de astadi si nu se crede cá se voru impaca cu elu vreodata, apoi cá omu tineru, infocatu, inspiratu de divinitatea dogmeloru catholice pàna la exaltatiune, calatorindu dintr'o comuna in alta propagá dogmele cu óresicare violentia, ținea dispute cu popi cari nu intielegeau nimicu din acelea; mai tardiu a si luatú biserici dela neuniti, firesce nu elu singuru, ci ajutatú cu mare zelú de fortia militara im-



peratésca. Din tóte, cea mai mare durere a causatu luarea cu forti'a a bisericeii din Fagarasiu zidita cu banii lui Constantinu Brancovanu fost domnu alu Munteniei. Petru Bod dice, cà Pataki pedepsia pe locuitori si in bani si cu inchisóre, daca nu voiau se tréca la unire; asia ceva inse nu putea face nici-unu missionariu ~~si~~ unele cá acestea s'aru intielege de Pataki numai din timpulu episcopiei sale.

Dupa noi zelulu excessivu personale alu lui Pataki nici intru a sut'a parte nu a fostu in stare de a turbura spiritele poporului romanu si a'lu tiné in grija si urgia incordata, pre càtu a fost vacanti'a de siepte ani la scaunulu episcopescu si darea diecesei in administrarea calugariloru iesuiti. De le-ar fi platitu cineva multe sute de mii si mesuri mai acomodate nu aru fi pututu lua spre a màna ap'a pe mór'a partidei antiaustriace calvine, cum si a instraina pe cleru si pre poporu de càtra unire cu Rom'a, sau in casulu de fatia cu clerulu r. catholicu ungurescu. Nici episcopu unitu nici neunitu, nici o scóla pentru candidati, nici-o aparare a preotimei de necurmatele asupriiri si góne, nici-o ingrijire pentru subsistenti'a lui; ce mai trebuia acestui poporu pàna la selbatacire deplina?

La doi ani si patru luni dela mórtea lui Athanasie apare in fine resolutiunea imperatului, prin care Mai. Sa denumesce fàra nici-o alegere pe Ioanu Pataki »episcopu alu Romaniloru, Greciloru, Ruteniloru si Serbiloru de ritu grecescu uniti cu sant'a biserica romano-catholica din principatulu Transilvaniei si partiloru regatului Ungariei impreunate cu acela«, éra acésta decisiune a sa monarchulu o face cunoscuta cardinalului primare prin scrisóre din 23 Dec. 1715 cu acelu adaosu, cà pentru susținerea acelu episcopatu Mai. Sa face o fundatiune noua (novae pariter foundationis titulo) de trei mii florini; dupa acestea totu imperatulu invita frumosu pe primare, cá se intre-viè si densulu la Rom'a, pentrucà patriarchulu se binecuvente si se confirme pre nou numitulu episcopu, fàra cá se mai pretinda dela elu »Annatele«, adeca venitululu episcopiei de pre unu anu si se nu'i céra alte taxe, pentrucà, observa imperatulu, acestu episcopu are venituri fórte puçine (modicos admodum proventus), totodata patriarchulu se'lu dispensedié cá se póta oficia in ambele rituri.



La 2<sup>1/2</sup> luni, adeca in 7 Mart. 1716 scrie si cancelari'a transilvana primatelui si'i face cunoscutu, cà caus'a episcopiei unite din Transilvani'a s'a discutat si ventilatu in conferentiele ministeriali mai de multeori, éra apoi dupa diverse disputatiuni si greutati (post diversas disputationes et difficultates) s'au ajunsu doritul scopu, cà-ci Maiestatea sa a datu poporului romanu episcopu in persón'a lui Ioanu Pataki, barbatu de intregitate morala, sciintia mare si fórte bunu theologu, pentru a carui confirmare càtu mai timpuria a scrisu si imperatulu la papa cu atàtu mai virtosu, cà de o parte connationalii loru din tierile vecine cérca se'i abata dela unire si se le trimita de acolo episcopu, de alta parte hereticii (calvini si luterani) facèndu romaniloru promissiuni diverse si cautandu preteste ii desmenta dela aceea si unire; s'au si escatu între romani certe si desbinari. Deci rógã si cancelari'a pe primat, cá se mijlocésca confirmarea càtu mai accelerata a lui Pataki de càtra scaunulu Romei, cà-ci pericolulu de a perde pe romani este fórte mare. Subscrisu: Joannes Josephus de Kaszon.

In acésta epistola cancelari'a transilvana dice, cà poporulu romanu era preste trei sute de mii. In acea epoca inse guvernele acestoru tieri nici cá prin visu nu cugetau a se îngrijí de date statistice, celu multu daca unii domni feudali puneau se li se númeru familiile de iobagi, inse si atàta numai pentru informatiunea loru particulara, cà nu le placea cá se afle si altii numerulu sclaviloru; nici pre locuitorii din cast'a nobililoru nu'i numerá nimeni; sau daca se numerau, te-ai fi pututu remasi cà numeratur'a era mincinósa. Era o maxima de statu acésta, cá se se țina ascunsu numerulu adeveratu alu poporatiunei. Dupa proclamarea uniunei religióse pe la 1700 unu chronicariu puneu numerulu locuitoriloru romani la 80,000, altulu la 100,000 si érasí altulu la 200,000. La 15 ani vine cancelari'a transilvana, adeca ministeriulu Transilvaniei si susține cà romani sunt preste trei sute de mii; inse si acésta cifra este fórte departata de adeveru, precum se va cunósce din alte cifre care voru esi la lumina mai la vale. Fómatea si cium'a, care doue blasteme veniau fórte desu, resbóiele straine si civili, tirani'a selbatica cu care era tratatu poporulu si din acésta cauza necurmatele migratiuni, au



decimatu mai in fiacare anu pe locuitori fàra a distinge prea multu intre rasse sau nationalitati genetice; cu tôte acestea se pôte sustiné cu buna consciintia, cà aici in Transilvania dintre cele trei nationalitati principali poporul romanu era celu mai expusu la perire, ceea ce se pôte proba de ajunsu. Si totusi, ce aparitiune fenomenala, cà acestu poporu se inmultia. Nicolae Bethlen, acelu vrasmasiu nascutu si crescutu alu elementului romanescu, isi esplica acea aparitiune cu o espressioni sarcastica dicundu, cà romanii nu sunt buni de altu ceva decàtu se faca copii.

Destulu atàta, cà maioritatea poporatiunei in acésta tiéra era si inainte cu 170 de ani totu romanésca.

Pe la finea anului, adeca in 23 Decembre 1716 sau toema dupa unu anu dela denumirea lui Ioanu Pataki, imperatulu Carolu vediendu cà nu mai vine confirmatiune dela Rom'a, scrie din nou papii si'lu róga cu multa reverentia, cá in vederea pericolulu de care este amerintiata unirea romaniloru, se grabésca a confirma pe Pataki; mai repete si acuma, cá se nu'i céra nici venitul de pre unu anu si nici alte taxe, cà-ci acelu episcopu este fórt saracu, in fine éra si ii mai cere dispensatiune cá se póta oficia in amendoue riturile. Ací imperatulu se subscrie pe langa manifestare de multa reverentia si ascultare fiésca »obsequens filius Carolus«.

§ 59. Resistenti'a episcopului rom. catholicu din Transilvani'a fatia cu episcopi'a gr. catholica unita. Alte greutati pàna la confirmare. Mórtea cu prepusu. Nici acésta rugaminte umilita a imperatului nu a inaintatu caus'a lui Pataki la Rom'a intru nimicu.

Episcopulu rom. catholicu Georgie Mártonfi in buna intielegere cu episcopatululu r. catholicu din Ungari'a, s'a opusu din capulu locului la infintiarea unui episcopatu unitu sau greco-catholicu diecesanu pentru Transilvani'a si partile incorporate a le Ungariei, ci elu pretindea, cá unitiloru de ritulu grecescu se li se dea numai unu vicariu, care se fia subordinatu lui si successoriloru sei in scaunulu episcopiei r. catholice din Transilvani'a. Acésta pretensiune a sa o scotea Martonfi dintr'unu canonu mucedu alu conciliului tinutu



la Rom'a in palatulu numitu Lateranum in a. 1215, adeca dupace Latinii europeni cu oca siunea expeditiuniloru cruciate ocupasera in a. 1204 Constantinopolea si delaturandu imperiulu bizantinu inaltiasera la tronu pre Balduinu ducele de Flandri'a, patriarchu numira pe unu Toma Maurocenu; totodata in mai multe cetati ale Orientului in care locuiau latini amestecati cu greci asiediara totu episcopi de ritu latinu. Grecii acum subjugati si dependenti in timpu de vreo 60 de ani dela grati'a latiniloru, cerura cá se li se permita a li se administra sacramentele dupa ritulu loru. Atunci sinodulu convocatu a patr'a óra totu in Lateranu a facutu acea gratia greciloru, cá a decisu cá se li se dea câte unu episcopu de ritulu loru, inse numai cá vicari subordinati episcopiloru latini si cu conditiuni fórte rusinatóre, cá episcopulu grecu se fia celui latinu intru tóte ascultatoriu si supusu, éra daca greculu ar cutedia se aspire la jurisdictiune independenta, se cada sub anatemá; éra daca nici asia nu se va supune, se fia degradatu, si in casu de necessitate scosu cu bratiu armatu.

La canonulu acesta dictatu de trufi'a unoru ómeni cari se incredeau in ascuțitulu sabiei, s'a provocatu episcopulu baron Georgie Mártonfi in contra episcopului si a episcopiei Fagarasiului, pe care o infiintiasé imperatulu Carolu atunci de curendu; deci elu a scrisu la Rom'a protestandu si cerendu, cá pap'a se nu faca pe voi'a imperatului si se nu suferé fundarea episcopiei greco-catolice cu titlu luatú dela Fagarasiu, ci pe Pataki se'lu confirme numai de vicariu alu episcopului r. catholicu, carui se'i fia supusu intru tóte. Asia dara un'a din pedecile confirmarei lui Pataki a fost acea intriga necalificabila a episcopului Mártonfi, fórte acomodata, cá in acea situatiune, se abata pe toti romanii dela unire.

Dupa atàta traganare Pataki a caletoritu la Vien'a, cá se'si védia singuru de capu. In Octobre 1718 se aflá si Mártonfi in Vien'a, unde convenindu in institutulu Pazmaneu cu Pataki, in presenti'a rectorului ilu apuca pre acesta de scurtu si 'i spune verde in tonu de suveranu, cá elu cá episcopu alu Transilvaniei niciodata nu va suferi si nu va admite alta episcopia catholica, fia de orice ritu in acésta tíera, éra Pataki se o scia, cá elu este numai vicariulu seu supusu lui intru tóte (eidem per omnia subjectum).



Dupa aceea disputa ferbinte intemplata intre acei episcopi Pataki scrise indata primatului dela S<sup>t</sup>rigonu denuntiandu t<sup>o</sup>ta purtarea lui Mártonfi, cum si descoperindu cabalele lui dela Rom'a. Mártonfi inse scrisese la Rom'a din 8 Octobree, adeca inainte de c<sup>er</sup>ta, unde rugase pe cardinalulu Sacripantes cá se'i stea in ajutoriu contra lui Pataki; Scaunulu Romei se nu suferé ac<sup>é</sup>sta »bigamia«, adeca doi episcopi intr'o diecesa; Fagarasiulu este in dieces'a lui si elu nu p<sup>ó</sup>te suferi cá si acolo se se asiedie unu scaunu episcopescu. Daca imperatulu a facutu o fundatiune pentru Pataki, acesta se nu fia numitu episcopu dela Fagarasiu, ci se i se dea unu altu titlu strainu, din alta tíera, de care cun<sup>ó</sup>sce si dá sacr'a Propaganda, buna-óra precum dedese nu de multu episcopulu armenescu Oxende titlu de Aladiensis, sau cum i s'a datu celui rutenescu dela Muncaciú numitu totu numai vicariu cu titlu de Sebastopolitanu.

Adeca episcopulu Mártonfi, a carui diecesa pre la 1718 abia va fi avutu cincidiece mii de suflete, nicidecum nu avea gustu reu de a incorpora o mitropolia intréga, la<sup>ř</sup>ita in doue tíeri, cu celu mai pu<sup>ř</sup>inu unu milionu de suflete, care numeru ar fi totu crescutu, ar fi fost inse tractatu totu cá pu<sup>ř</sup>inii armeni immigrati din Moldov'a cu episcopulu loru, care mai tardíu fu delaturatu, dupa aceea successive le apuse si ritulu.

Si Mártonfi credea in trufi'a sa, cá cu aceea maniera insultat<sup>ó</sup>re va propaga mai iute unirea cu Rom'a si va re<sup>ř</sup>inea mai siguru pe poporulu romanu dela reint<sup>ó</sup>rcere la biseric'a orientala. Trufi'a este totdeauna órba.

Ne între<sup>ř</sup>inuramu ceva mai multu cu protestele episcopulu Mártonfi. Facuramu inadinsu acestu lucru, din cauza cá p<sup>á</sup>na la finea acestui studiu vomu mai intempina incercari de natur'a acestora intru at<sup>á</sup>ta, in cátu unele ite vine se crede, cá nici ch<sup>í</sup>aru rom. catholicii din ac<sup>é</sup>sta tíera si din unele comitate ale Ungariei nu voiau catholisarea poporulu romanu intregu, in conditiunile in care o voiá dinasti'a si curtea imperiala alaturea cu scaunulu Romei, sau celu multu daca o voiau pe jumatate, pre at<sup>á</sup>ta cu cátu se fia mai tari catholicii dec<sup>á</sup>tu protestantii. Curtea imperiala a lucratu acilea pe fatia, ea decisa a catholisa pe romani, a decisu a'i duce si la sc<sup>ó</sup>la, ceea ce clerulu bizantinú grecescu nu facuse niciodata in o mi<sup>é</sup> de ani, necum in Transilvani'a si in Ungari'a,



ei nici chiaru în tierile romanesci, din care monastirile grecesci mai alesu cele închinatè la »locurile sante« ocupasera apròpe a siesea parte, pe care o sugeau si storceau în tóta voi'a loru pâna în dilele nôstre, pâna ce le dete de capu dupa alte cîteva încercari anterióre guvernulu lui Alexandru Ioanu Cusa prin secularizarea generala. Nici feudalii catholici nu voiau se scia de ducerea tinerimei romane la scòle, ci numai de platirea decimei si altoru taxe la popii romano-catholici, din care cauza certele si gónele adesea sangeróse au decursu cîteva sute de ani.

Scaunulu Romei nu a facutu pe voi'a episcopului Mártonfi si în casulu lui Pataki nu a mai ținutu sama de canonulu lateranu învechitu si ne mai aplicabile fàra periculu învederatu de a provoca ruptura si mai pronunziata între cele doue biserici.

S'a ridicatu înse chiaru din partea scaunului Romei în contra înfiintiarèi episcopatului unitu cu titlu de Fagarasiu una alta dificultate si pedeca fàra asemenare mai seriósa decátu au fost gàrgàunii trufasiului episcopu Mártonfi.

Între alte dicasterii, foruri, tribunale, instantie, prin care scaunulu Romei governa bisericesce preste doue sute milióne de catholici locuitori în tóte cincì continentele si în insule, exista si unu tribunalu de mare auctoritate, cunoscutu lumei catholice sub titlu Dataria Romana. Vocatiunea acestui tribunalu bisericescu este a îngrijí de formularea si expeditiunea celor mai multe decisiuni de ale papii numerate între cele gratiése, beneficii rezervate si altele de natur'a acestora. Se vede cà dupace imperatulu Carolu a totu cerutu dela pap'a cá se confirme pe Pataki, cum amu dice de pomana, éra nu pe bani, a trecut si caus'a acestui episcopu saracu de totu si nacajitu totu la Dataria spre pertractare. Dintr'odata plesnesce prin capulu asesoriloru Datariei, ca se ia în revisiune cathalogulu vechiu alu episcopiloru catholici din Ungari'a si se puna întrebarea asiã, cà óre imperatului Carolu VI în calitatea sa de rege apostolicu alu Ungariei se i se permitta a mai înfiintia si alte diecese, a face se se aléga, sau a denumi elu însusi episcopi la acelea, cum si a'i presenta la pap'a spre confirmare; ori cà acelu dreptu alu regelui Ungariei se fia restrinsu numai la diecesele cele vechi.



Cestiunea aceea scormonita si formulata in tribunalulu Datariei asia cum o vedemu inpartasita de dr. Nilles renumitulu canonistu, unui Iosifu 'iar fi ridicatu sangele in fatia; imperatulul Carolu inse o ascultà mai cu spiritulu blandetieloru. Nu asia facura unii cardinali, ci s'au opusu cu tóta energi'a la pretensiunile ridicole ale Datariei<sup>1)</sup> si au reusitu, cá proiectulu ei relativu la episcopi'a Fagarasiului se fia a nullatu si expeditiunea se se faca cu totulu in altu intielesu. Datari'a mai cerea si taxe mari, fàra a respecta intru nimicu rugarea imperatului. Lacomu erau si calugarii italiani in acelea timpuri, nu prea aveau ce inputa calugariloru greci.

In fine abia in consistoriulu de Propaganda din 28 Novembre 1720 s'a decisu caus'a diecesei Fagarasiului si a bie-tului episcopu in favórea lui. Mai urmara alte si alte formalitati, pàna ce in 3 Februaru 1721 pap'a Clemente XI subscribe bullele; inse inainte de a se face expeditiunile acestu papa móre si caus'a érase remàne sistata pàna dupa 8 Mài, candu fu alesu Innocentiu XIII, carele dispuse indata a se face expeditiunile, si asia dupa asteptare de sèpte ani Ioanu Pataki plecà abia dela Vien'a la Croati'a, unde fu hirotonitu de càtra episcopulu unitu, dupace se întórse mai antaiu la ritulu grecescu »si facù marturisirea mantiei sau a chipului celui micu alu calugariei, cum e obiceiulu in biseric'a grecésca, de vrea se fia episcopu«, adaoage Sam. Clain in istori'a sa bisericésca.

In bull'a confirmatóre pap'a declara in termini categorici, cà episcopulu gr. catolicu alu Fagarasiului este si trebue se remana scutitu si aparatu de orice superioritate a episcopululu de ritu latinu.<sup>2)</sup>

Dupace acestu episcopu isi ocupà scaunulu in Fagarasiu, a inceputu a se subscrie: Baro Joannes Nemes de Pataki,

<sup>1)</sup> A se vedé la Nilles Vol. I pag. 424 epistol'a cardinalului Lupulu Hannibal com. de Schrattenbach trimisa din 6 Mài 1719 lui Pataki, carui îi face sperantia de reusita.

<sup>2)</sup> Bull'a provocanduse la denumirea imperatésca dice: A qualunque alia ordinaria jurisdictione divisit et separavit illaque omnia et clerum ac populum ritus hujusmodi quoad legem dioecesanam ab episcopi latini Transilvaniensis superioritate, jurisdictione, potestate, subjectione, visitatione et correctione, si qua in eos exerceri consueverat, prorsus exemit et liberavit etc. Vedi si not'a fórtè interessanta a lui Nilles la pag. 436.



Episcopus Fagarasiensis, cã-ci imperatulu ii dedese si rangulu de baronu.

Celu care voiesce se afle mai multe despre suferintiele clerului si a le poporului in cei s̃epte ani de vacantia, nu'si va pregeta a citi t̃ota multimea documenteloru publicate din acea epoca de dr. Nilles, alaturea cu totu ce se afla la Clain, Maioru, Cipariu si altii, daca voiesce se fia informatu din punctu de vedere strictu bisericescu. Noi urmarimu si culegemu evenimentele relative la desvoltarea, la mersulu culturai poporului si la pedecele inaintarei lui. Dintr'o informatiune alui Pataki inaintata la persón'a imperatului aflamu, cã in cei s̃epte ani de vacantia fiindu lipsa mare de preot̃i in urmarea mortalitatii cauate si prin c̃uma, apr̃ope patru sute de candidati au mersu la episcopi din alte tieri, unde au fost hirotoniti, buni rei, cum s'a intemplatu.

Intre acestea iesuitii ocupasera in dilele lui Carolu vreo 18 statiuni in Transilvani'a, deschidendu preste totu sc̃ole de classe mai multe mai puçine, dupa cum le permitteau mijl̃ocele. La t̃ote acelea sc̃ole incepusera se m̃erãa si tineri romani, mai ṽirtosu feciori de popi si de nobili, cã-ci pre cei de iobagi înca totu nu'i lasau domnii loru cã se invetie carte.

Scurta a fostu activitatea episcopului Ioanu Giurgiupataki, cã-ci pre cand elu desvoltã zelulu celu mai ferbinte, in 28 Octobru 1727 a repausatu cu totulu pe neasteptate si dupa cum crede Clain, invitatu fiindu episcopulu la unu prandiu, i s'a datu veninu (otrava) in beutura.

Reu stau clerurile bisericeloru romãne preste totu cu istori'a bisericesca. Éca si aci unu exemplu lovitoriu. In 1727 m̃ore unu episcopu, carele de si avuse viatia scurta, lasa inse in urm'a sa unu monumentu epocale nu numai pentru biserica, ci si pentru cultur'a nationala, cã-ci castiga dela imperatulu doue dominii, care apoi s'au datu in schimbu pentru dominiulu dela Blasiu. Dupã 70—80 de ani nu mai scie nici-unu romanu, candu, unde si cum a muritu acelu episcopu. Unulu pune anulu mortii lui la 1725, altulu la 1727 si éra si altulu la 1728.<sup>1)</sup> Vine apoi abia in dilele ñostre dr.

<sup>1)</sup> Cipariu Acte p. 92. Dr. Al. Grama Istoria Bisericei romãnesci unite cu Roma 1884 pag. 110.



Nilles si scóte din documentele societatii sale dat'a mortii lui Pataki IV Kalendas Novembres 1727.

Am inaintatu inse prea departe prin intunecime. Episcopulu diecesanu Vasilie Moga de ex. a repausatu in tómn'a anului 1845 dupa functiune de ani 27. Unde este biografi'a acelui episcopu?

§ 60. Planulu unui generalu austriacu de a ridica pe toti romanii dintre sasi si a'i stramuta in Valachi'a mica. In timpul scurtu numai de siese ani ai functiunei episcopului Ioanu Pataki poporulu romanu pre langa fómete, ciuma si resboiu mai fusese amerintiatu înca si de una alta calamitate barbara, adeca de a fi scósi din acésta tíera toti romanii locuitori pe acelasi teritoriu cu sasii si a fi stramutati cu locuintele loru in Valachi'a mica. Acelu planu vrasmasiescu s'a escatu asiá, cà sasimea vedindu-se si ea necurmatu asuprita si spoliata de càtra Aristocrati'a feudala si de secuime, nu incetase niciodata dela 1690 incóce a reclama la curtea din Vien'a si a'i cere ajutoriulu in contra asupritoriloru. Este apoi sciutu inca din dilele lui Carafa, cà sasimea se bucurase totdeauna in gradu mare de protectiunea comandantiloru generali imperatesci, cari si primiau instructiuni precise cá se le fia de totu ajutoriulu; inse si aristocratii alergau mereu la Vien'a, si fiindu cancelari'a transilvana compusa asia, in càtu in aceea functionau mai totu aristocrati afara de unulu sau doi sasi, ceia deschideau fórte desu usile ministriloru imperiali, isi mijlociau si audientia la monarchu, si se aparau cu rezultate bune pentru class'a loru in contra denuntiariloru sasesci. Celu mai usitatu argumentu alu aristocratiloru in contra sasiloru erá, cà acestia se ingrasia si aduna avutii din inpilarile si jafurile la care sunt supusi romanii locuitori pe teritoriulu comunu cu sasii.

Prin pacea dela Pasarovitz, Valachi'a mica ajunse la 1718 in posesiunea Austriei. Intre anii 1722 si 1725 era in Sibiú comandante generalu com. Lothar Josef de Königsegg, a carui comanda se intindea si preste Valachi'a mica. Acelu generalu audia fórte desu plansorile sasiloru, cari îi descriau lui cu colori vii nu numai asuprirea ce le venia loru dela



aristocrați și dela secui, ci și relele pe care diceau că le-aru face lor valachii primiti pre teritoriulu lor numai cu scopu că se le ajute a plăți contribuțiunile și alte angării, că înse acei valachi le facu mai multu reu, că'i fura, le dau focu, înca'i și farmeca!

În acea epoca nu era cum se vede, sufletu de omu în această țară, că se apere cumva și interesele de viața ale poporului romanu și mai alesu se petrunde în misteriiile întrigelor din regiunile superiori ale societății.

După ce împlura urechile generalului Königsegg cu totu felu de plansori și i deșteptara compatimirea, bunulu betranu compuse în 1725 unu memorialu, în care permite o schiță istorică despre sași, îi vaiera tare, că poporul lor în cele din urmă două sute de ani în urmarea asupririlor a scădiutu mai multu de jumătate, din care cauza ei că se pōta suporta sarcin'a contribuțiilor au primitu pre pământulu lor multime mare de valachi (romani) că dileri (als inquilinos), cari se contribuie alaturea; acum înse acei valachi s'au înmultitu așa de tare, încātu mai că întrecu la numeru pe sași, pe cari înse acei străini primiti 'iau ruinatu și mai multu prin reutate, hotii, farmece și prin tecunării secrete.<sup>1)</sup> Deci generalulu este de opiniune, că de și acei valachi sunt supuși sasilor, dară le sunt acestora mai multu spre stricături decātu spre folos, guvernulu centrale se ia mesuri, că Națiunea Valachă se fă stramutată în vechi'a sa patriă, adevă în vecin'a Valachia austriacă, care și fără de aceea este foarte desolată și desertată prin furiile mai prōspete ale Tatarilor; din contra sașii din Transilvani'a se fă recrutati și întregiti prin colonii noue germane. Căci adevă între sași se mai potu asedia vreo diece mii de familii germane, care aru mai avea și acelu folos, că acestea aru putea cumpara

<sup>1)</sup> Cuvențele din textu: „ . . . so haben sie umb das unproportionirte, ihnen von den beiden anderen Nationen auf den Hals votirtes onus Contributionis umb etwas weiter tragen zu können, eine Menge Wallachen als inquilinos auf ihren Boden an- und aufgenommen, so sich nun also vermehret, dass sie die Sachsen beinahe übertreffen, die Sachsen hingegen durch die Bosheit, Dieberei, Zauberei und heimliche Mordbrennerey dieser ihrer angenommenen Gäste noch mehr zu Grunde gerichtet werden etc.“



cu unu pretiu de nimicu (um einen geringen Preis) casele romaniloru, pe care le-aru afla gata si asia s'aru putea ajuta bine. Din o dislocare cá acésta ar avea si monarchi'a unu folosu mare, cá intreginduse elementulu germanu in Transilvani'a, in casuri de resbóie sau interne sau esterne s'ar putea razima pe credinti'a loru si trupele, munitiunea si magazínele loru de victualii aru fi mai sigure. In scurtu, prefacènduse teritoriulu locuitu de sasi intr'o provincia germana separata de corpulu principatului transilvanu, prevediuta si cu garnisóne, de aici natiunile negermane invecinate s'aru putea ținé mai usioru in freu. Tóte acestea inse ar fi se se faca cu conditiune, cá natiunea sasasca nici-decum se nu mai fia administrata de cátra gubernulu ungurescu alu tieiei, cáci natur'a unguresca differe in tóta privinti'a de natur'a sasiloru si acelu gubernu mai multu inpedeca de cátu. ajuta pe sasime in activitatea ei. Königsegg presupune, cá sasii in casu de separatiune se voru invoi cá se ésa din vechi'a uniune politica innoita de atàtea ori cu cele doue natiuni, adeca cu magiarii (mai exactu cu aristocrati'a) si cu secuii etc.

Generalulu Königsegg care voiá se provóce o catastrofa in tíera prin stramutarea cu forti'a (cà-ci fàra aceea nu s'ar fi pututu) a unui numeru de celu puçinu treidieci de mii de familii romane, s'au insielatu elu si consiliarii sei fórte reu in calculele loru. Pacea dela Pasarovitz a fost inchíeietu cu sultanulu numai pe 24 de ani, adeca numai cá unu armistitiu mai prelungitu; éta ínse cá acea pace a si fost rupta in 1727 si unu resboiu fórte nefericitu s'a inceputu, intru care trupe turcesci au petrunsu anume in 1728 de repetite-ori pàna in strimtorile Transilvaniei si mai departe incóce. Ce era se se aléga atunci de stramutari si colonisari cu nemti?

Ce e dreptu, poporulu sasescu a statu totdeuna cá elementu germanu in mare gratia la curtea imperiala, totusi acesteia nicidecum nu'i era indemàna cu elu pre cátu timpu ține pe viatia pe mórte la confessiunea sa luterana, éra curtii i se facuse idea fixa, cá nu póte fi sigura de credinti'a nici unui poporu din totu coprinsulu monarchiei, daca acela nu este catholicu din tóta convictiunea sufletului seu. Casei domnitóre ii trebuea poporatiune catholica in totu coprinsulu tieiei si cu atàtu mai vîrtosu in partea meridionala dela



Brasïovu pâna la Hatïegu; îi mai trebuia si trupe pamentene pentru apararea fruntarielor contra hotiloru, cïumei, turciloru, cu conditiune inse, cá pâna unde se póte, se fia tóte catholice. Nu fãra planu precugetatu si rumegatu a defiptu Carolu VI scaunulu episcopiei unite mai antaiu la Fagarasiu, aprópe de fruntari'a meridionala a tierei, pentru cá din acelu punctu inaintandu cu propagand'a catholica, mai antaiu se stérge urmele reformatiunei calviniane câte au mai ramasu din trecutu, dupa aceea se'si asigure fidelitatea romaniloru prin catholizare cu atátu mai curendu, cu càtu acum ochii tuturoru popóraloru de ritu orientale câte gemeau sub jugulu turcescu, apucasera a spera dela orthodox'a Rusia salvarea loru. Preste totu inse in acésta parte a tierei cei mai infocati adversari ai unirei religióse intr'unu periodu de preste una suta de ani au fost sasi, pâna cand au inceputu a petrunde si la carturarii loru skepticismulu religiosu si cu inaintarea ideiloru vécului au devenitu multu mai toleranti decâtu carturarii eclesiastici rom. catholici.

Planulu lui Königsegg nu a reusitu; mai tardiu inse vomu da preste incercari noue de a scóte pe locuitorii romani din teritoriulu locuitu amestecatu de romani si de sasi, fãra a judeca, cá din anulu, in care s'ar fi intemplatu o asemenea stramutare totala a romaniloru dintre sasi, acestia aru fi fost siliti sau se devina toti iobagi ai aristocratiei, sau se apuce si ei pe urm'a romaniloru càtra Valachi'a.

§ 61. Alta vacantia indelungata la scaunulu episcopescu. Unu anu de dile dela mórtea misteriósa a episcopulu Ioanu dieces'a fu administrata de doi protopopi vicari si de unu theologu iesuitu. In 15 Augustu 1728 cancelariulu br. Ioanu Ios. Bornemisza, care se aflá pe atunci la Gratiu capital'a Stiriei, unde era si imperatulu, face cunoscutu Mai. Sale in scrisu, cá dupa mórtea episcopulu theologulu pe care'lu avuse acela langa sine s'a departatu in alta functiune la Ungari'a, éra protopopii adunati ceru acum de administratoru pe Adam Fitter, care atunci era rectoru alu scóleloru catholice din Clusiu. Cancelariulu róga pe imperatulu cá se confirme pe Fitter pentru timpulu vacantiei in calitate de »directoru« alu clerulu romanu.



Intr'aceea in Iuniu 1728 murise si episcopulu rom. catholicu Ioanu Antalfi, care venise dupa Mártonfi. Imperatulu pune pe raportulu cancelariului: *Placet*, comitte inse totodata gubernului, cá se'i substérna pentru fiacare din acelea episcopii candidati, anume trei pentru episcopi'a de ritu latinu si trei pentru cea de ritu grecescu. In rescriptulu seu din aceeași di de 15 Augustu imperatulu observa, că grijile mari si grele (mai alesu resboiulu turcescu) nu 'i lasase timpu cá se se ocupe si de indeplinirea acelei vacantie la episcopi'a Fagarasiului; deci pentrucá clerulu unitu se nu remana fàra conducatoriu confirma pe Adam Fitter in functiunea de directoru si comitte strictu gubernului, cá se'i acórde protectiunea si asistenti'a sa.

Adam Fitter de nationalitatea sa genetica germanu nobilu din comitatulu Nitra, de religiune luteranu, inse cá studentu trecutu la religiunea catholica in 1698 se inolase in societatea Iesuitiloru, in care ajunsese successive in functiuni din cele mai considerabili, pàna cand veni la Clusiu cá rectoru alu colegiului, unde s'a cunoscutu si cu David Maxai, pe atunci curatoru mireanu alu clerului unitu si asesoru juratu in comitatulu Dobàcei. Acelu Maxai lauda prea multu pe Fitter in scrierile sale.

Directorulu Fitter a convocatu pe 15 Novembre 1728 sinodu, carui astadi 'iar dice numai consistoriu compusu din cei doi vicari generali, 12 protopopi cá asesoru ordinari, logofetulu (secretariulu), carele era Franciscu Boer, éra procuratoru alu clerului era unu Franziscu Hunyadi. Au mai assistatu la acelu sinodu înca si alti trei iesuiti, toti magiari, anume Ioanu Gyalog, Ioanu Kiss, Paul Kolosvári.

Atàta le-a trebuitu popiloru din Sasime si la Sasimea intréga, cá se audia că acelu sinodu nu numai a fost condusu de unu iesuitu cu auctoritatea unui episcopu, ci că au participatu si alti iesuiti la desbateri si la luare de concluse. Intru altele acelu sinodu este si remàne fòrte memorabile din diverse cause, pre care este tréb'a istoriciloru bisericesci a le scarmana.

Sinodulu a duratu patru dile, in care s'au ținutu siepte sîedintie si conclusele sau canónele lui s'au formulatu in 21 de puncte. Certele intre uniti si neuniti ajuneséra dejá la violentie.



Din punctu de vedere alu culturei morale se luara mesuri asupra popiloru insurati a dou'a óra, asupra celoru bețivi, injuratori si criminali, protopopii obligati a face visitatiuni canonice dese sub pedépsa de 66 fl., a investiga si a trage in judecata pe cei excessivi.

Trecusera ani 29 dela emanarea primei diplome Leopoldine, prin care se asigurau si preotiloru uniti drepturi egali cu ale catholiciloru, au mai urmatu si alte diplome, resolutiuni prea inalte; din actele acestui sinodu inse ne convingemu, că nici diplom'a publicata in diet'a tierעי, nici alte dispositiuni luate spre apararea clerului unitu aici in tíera nu erau respectate de locu. Deci in siedinti'a a trei'a se decide a se lua recursu la gubernu si la curte in contra aceloru functionari si domni feudali, cari punu in prinsóre pe fii preotiloru, storcu taxe, honorarie si decime dela popi. Totu asia s'a cerutu cá se apere pre popi de contributiuni, de quartire militare si de sarcini impuse poporului tieranu. (Sied. 7, p. 19). Inse asupriri de acestea au mai duratu multi ani inca si sub Maria Teresi'a, pàna candu au urmatu cu totulu alte evenimente preste tíera, cand multi preoti esiti din scóle mai inalte au invatiatu se se apere ei pe sinesi cu armele sciintiei. Fatia cu acea lipsa totala de respectulu legii si alu preainaltelor decisiuni pedepsele de arestare si inchisóre dictate de cãtra acelu sinodu si mai apoi de a dreptulu dela Vien'a in contra asia numitiloru apostati, adeca trecuti dela unire la neunire, in locu de a folosi catholicismului, mai vîrtosu 'ia stricatu fórte multu, cã-ci acelea mánara ap'a pe mór'a protestantiloru.

Pre langa alte memoriale citite si resolvite in alte siedintie, mai pe urma in a síeptea s'a decisu cu voturi unanime, a se înainta la Mai. Sa o suplica, cá din averea remasa dela repausatulu episcopu Ioanu Pataki, inse confiscata, se se infintiedie unu fondu destinatu numai pentru unu seminaru de clerici, éra la fondulu acela se contribue in fiacare anu toti preotii, éra banii adunati se fia depusi spre mai mare securitate la Vien'a, pàna ce colect'a va fi de ajunsu pentru scopulu aratatu. Asia dara in cursu de atâtea vécuri ajunsera si protopopii romani din acésta tíera abia inainte cu 160 de ani, cá se cugete la infintiarea unoru scóle demne de statulu



preotiescu; au mai trecut in se ani de zile până la deschiderea seminariului din Blasiu.

Imperatulul Carolu dedese ordinu guvernului tierii inca din 17 Aprile 1728, că se ingrijasca de convocarea unui sinodu electoral romanescu,<sup>1)</sup> care se aléga in buna ordine trei candidati bine calificati pentru scaunulu episcopiei Fagarasiului, éra comissariu reg. la acea alegere se fia br. I. Antalfi episcopulu r. catholicu, care intr'aceea a muritu, precum amu vedutu mai in sus.

Curatorulu mirénu David Maxai dice in comentariile sale, că protopopii érași voiseră se aléga pe unu iesuitu dintre cei cari cunosceau limb'a romana, că in se Fitter 'ia informatu din nou dupa statutele societatii, care nu permitu iesutiloru purtare de functiuni inalte bisericesci, că in se elu propuse clerului alti individi romani dintre aceia, pre cari ii cunoscea mai de aprópe, cum se vede, chiáru din scólele catholice, care acum erau cercetate de multi tineri romani.

Intre acei tineri era si Ioanu Micu, de locu din comun'a Sadu, nă departe de Sibiu, unde i schimbaseră connumele din Micu romanescu in Klein nemtiescu. Micu va fi invetiatu fórté bine la iesuiti si asia ei ilu trimisera la institutululu loru superioru din Sambata-mare (Nagyszombat, Tyrnau), unde Kollonics facuse o fundatiune anume pentru tineri de ritu grecescu, de unde au esitu si vreo siese episcopi ruteni. Fitter pune si pe Micu in candidatiune, éra imperatululu ilu denumesce in 25 Februariu 1729. Micu in se era inca totu in seminaru si nici calugaru nici macar diaconu, prin urmare ilu trimisera la monastirea din Muncaciú cá se faca unu novitiatu rigurosú, conformu reguleloru s-tului Vasilie. Intr'aceea asia numitululu procesu informativu prealabilu facutu la nuntiulu din Vien'a fù inaintatu la Rom'a cu cerere din partea imperatului, cá pap'a se confirme pe Micu, care petrecea in lipsa mare la Muncaciú, până candu totu curtea isi facú pomana platindu monastirei 240 fl. pentru novitiatululu lui.

Dataria dela Rom'a érași ridică dificultati si asupra denumirei lui Micu, ce e dreptu, acuma cu mai multu temeiu

<sup>1)</sup> Actele acestui sinodu se potu citi in Istori'a biser. alui Petru Maioru, la I. M. Moldovanu Acte sinodali si la Nilles Vol. I. pag. 491—495.



dicèndu, cà nu este de ajunsu cá unu episcopu se fia fost studentu fòrte bunu si cu purtari fòrte cuviòse, ci se cere neaparatu cá se fia mai inaintatu in etate, mai deprinsu in administratiune si in tóte afacerile bisericesci. Se nu trecemu cu vederea, cà unu studentu saracu de colea din Sadu, de unde era se platésca taxele episcopesci, fàra care nu scapa nimeni nici in Orientu nici in Occidentu. In fine veni si lui Micu in ajutoriu unu cardinalu din cei mai renumiti in acea epoca, anume Cienfuegos, de nationalitate spaniolu, care facuse cunoscintia de apròpe in Vien'a cu episcopulu Ioanu Pataki, dela care ceruse si primise multe informatiuni despre starea deplorabila a poporului romanu. Cardinalulu se puse cum amu dice cu peptulu si pàna in Septembre mijloci confirmarea si trimiterea bulleloru asia, cà in 25 Octobre stil. vechiu 1730 tinerulu episcopu a pututu fi hirotonitu episcopu, dupace mai antaiu primise celelalte graduri, se si calugarise cu numele Inocentie.

Acum Ioanu Inocentie Micu alias Klein era episcopu deplinu, putea se'si ocupe scaunulu si se'si administre dieces'a; cu tóte acestea elu s'a instalatu numai dupa doi ani apròpe, adeca in 28 Septembre 1732 asia càtu acèsta veduvia a episcopiei înca a duratu in realitate cinci ani, pre candu imperatulu demandase, precum vediuramu, inca din 17 Aprile 1728 cá sinodulu se aléga trei candidati si se'i substérna pentru prea inalt'a denumire a unuia din trei. Noi acèsta abstinentia de doi ani a episcopului Inocentie dela administrarea diecesei sale nu o putemu esplica din actele càte ne stau de inainte, si ne pare reu cà suntemu siliti a lasa locu la coniecturi. Se pòte cà altora le va succede mai bine a ridica velulu si a descoperi misteriuulu.

Ceea ce se mai scie din cei doi ani ai absentiei episcopului este, cà dieces'a fu administrata totu de cei doi vicari generali, acum inse dupa departarea lui Fitter la Cassovia si a lui G. Regai in alta missiune li se dete cá theologu si conducatoriu Emericu Görgei, omu de origine aristocratica din Görgö in Ungari'a superioare, despre care se crediuse cà elu, de si calugaru iesuitu, inse cá aristocratu va avea mai multa trecere la aristocratii din Transilvani'a si'i va sci modera, cá incaí popii uniti se nu fia maltratati. Las' inse cà si



aristocrati'a transilvana de tóte confessiunile ținea morțisiu la cunoscutele doctrine propagate mai vîrtosu de clerulu catholicu, inbratiosiate cu pofta si de protestanti, cà poporulu, plebea si popii sei nu potu se aiba alta religiune, decâtu numai aceea pe care o au domnii si cà in dominiulu unui aristocratu nici imperatulu nu are se dispuna nimicu, dara apoi guvernulu o nemerise fôrte reu cu denumirea lui Görgei, despre care feudalii sciau fôrte bine, cà elu cá popa tineru fusese datu de ajutoriu si generalului Haister cunoscutu preste totu cá celu mai selbaticu tiranu in Ungari'a de sus, unde își pusese piciorulu in pragu, cá se exterminu cu focu, cu sabia, tiépa si furci pre toti protestantii, precum si facuse, din care cauza imperatulu îlu si rechiemase odata. Catholicii aru fi voitu póte, cá se faca din Görgei si episcopu, daca aru fi permisu statutele, cu atátu inse aru fi fost mai infocata opositiunea calviniloru si a luteraniloru, de siguru inse si a unei parti considerabile din clerulu romanu, care'si temea ritulu cá lumin'a ochiloru si se o spunemu limpede, cá isvoru principale de subsistentia in véculu acela.

Dupa întórcerea sa la scaunu in Fagarasiu episcopulu Inocentie acum inaltiatu si la rangulu de baronu, a convocatu in resiedinti'a sa sinodu pe 28 Septembrie 1732 cu invoirea guvernului tieru si s'a instalatu cu destula solemnitate. In urmatórele doue dile episcopulu fu asistatu acum de theologulu Regai si de cei doi vicari generali Ștefanu Popu Timandi dela Jucu (Zsuk in comit. Clusiului) si Nicolae Popu dela Biia (Benye). La sinodu au participatu protopopii si multi parochi chîemati inadinsu si pentru instalatiune. Canónele acelu sinodu s'au redactatu in 20 de puncte. In p. 1 s'a decisu, cà dupacc adunarile bisericesci numeróse sunt inpreunate cu greutati si cu spese, in càtu acelea nu se potu convoca mai desu si pentru tóte trebuintiele, pe viitoriu se se țina de regula ceea ce se incepuse sub antecesorul episcopu, adeca convocarea de câte doisprediece protopopi mai de frunte cu titlu de consistoriu. Asia dara o urma de consistoriu. Auctoritatea celoru doi vicari generali s'a marginitu numai topografice asia, cá jurisdictiunea loru se se intinda de o parte si de alta pâna in riuurile Murasiu si Ariesiú. Despre sfer'a loru de activitate in relatiune càtra episcopu nici-unu cuventu.



Cele mai multe canóne sunt disciplinare, prin care se dictéda si pedepse cá si in cele dela Clusiu din 1728, anume popii si protopopii betivi sunt a se pedepsi cu câte 12 si 24 fl. Nici-o mirare asemenea pedépsa in véculu acela, pre cand beti'a era unu vitiu universale in Europ'a, éra in diet'a acestei tieri de multe-ori nu se putea ţiné siedintia, din cauza cá pâna la diece óre diminéti'a cei mai multi membrii erau morti de beti.<sup>1)</sup>

§ 62. Lupta desesperata. Din actele conservate in arhivele cancelariei transilvane dela Vien'a, precum si in Archivele palatului imperialu dr. Nilles au aflatu, cá episcopulu Inocentie in anii activitatii sale substernuse imperatulu Carolu VI nu mai puçine cá 24 de suplice si memoriale intru apararea bisericeii si a natiunei sale. Optu din acelea suplice le inaintase acelu episcopu martiru incependu indata dupa denumirea sa dela 1729 pâna la 1732 adeca pâna la instalare; cealalte 16 au urmatu mereu între anii 1733 si 1740 adeca pâna la mórtea imperatului.

Essenti'a celoru optu suplice anterióre se póte cunósce din rescriptulu dela 11 Dec. 1732, prin care imperatulu contrage plansorile episcopului in vreo patru puncte principali si provóca pe dieta, cá componendu comissiune sub presidiulu generalului comandante si plenipotentu imp. comite Franc. Paul a Vallis, in aceea se aiba locu si votu episcopulu r. catholicu si celu gr. catholicu unitu, cum si Sam. Franc. br. Rebentisch consiliariu de curte si directoru supremu de finantie in Transilvani'a si in Valachia mica, éra din sinulu gubernului tierii càtiva consiliari catholici. Acea comissiune se ia in cercetare seriósa si exacta tóte suplicele episcopului, precum si rugamintile si napastuirile natiunei romane de ritu grecescu unite, se le dea in discussiune punctu de punctu, éra daca va urma o invoire amicabila, atunci acésta se fia inaintata la Mai. Sa spre ratificare; din contra, daca comissiunea nu se va putea invoi, atunci totusi operatulu cu tóte opiniunile divergente si separate se se trimita in sus, pentrucá se decida insasi Maiestatea Sa.

---

<sup>1)</sup> Acestea 20 de canóne se potu vedé la I. M. Moldovanu Acte sinodali t. II si la Nilles latinesce Vol. II pag. 520—523.



Punctele trimise dela imperatulu in desbaterea comisiunei au fost: 1. Asuprirea preotiloru uniti cá si inainte de unire, cu violarea diplomei leopoldine; 2. Nobilii si popii de alte confessiuni au sarea gratis din prea bogatele saline ale tieriei; se se dea sare gratis si popiloru romani; 3. Nu numai preotii, ci toti romanii seculari nobili nenobili sau tierani se fia considerati cá indigeni, cá membri adeverati ai acestei patrii, si mai multu nu cá tolerati, prin urmare daca se voru uni toti romanii, toti se fia indigenati; 4. Esecutarea ritului grecescu cere neconditionatu, cá in comunele mai mici se fia câte unu preotu, in cele mari inse neaparatu câte doi si pre langa acestia se mai remaie scutiti dela nevoile publice câte doi individi, pre cand la alte confessiuni sunt scutiti câte patru, cantoru, dascalu, fetu (clisieriu), clopotariu.

Acestea cereri cá si altele multe se razimau totu pe diplom'a din 1701.

Comisiunea compusa precum vediuramu, a traganatu lucrulu dupa datin'a vécului, cu anii intregi.

Daca comisiunea imperatului ar fi lucratu in deplina unanimitate si daca imperatulu ar fi ratificatu operatulu intregu, diet'a tieriei inse nu voiá nici se audia de realisarea lui, adeca nu voiá se scia de nici-o concessiune facuta poporulu romanu. Acum adeca a esitu abia la lumina, cá si diplom'a din 19 Mart. 1701 fusese publicata in siedinti'a din 15 Iuniu 1703 a dietei convocate la Alba-Iuli'a, cá inse atátu gubernulu tieriei cátu si diet'a legislativa au protestatu, cá nu cumva popii romaniloru se fia trecuti in categori'a classelor libere indigene ale acestui statu (ne inter status regni hujus connumerentur); gubernulu isi reservá si dreptulu de a recurge la curte, adeca la imperatulu contra imperatului.

Le era usóru celoru din 1703, cà-ci toema in acelea dile se incepuse hostilitatea curutiloru.

Diet'a din 1732 a mersu exactu pe urm'a celei din 1703.

Luptele cu Sasi. Pe la 1735 episcopulu Inocentie se aflá érași la Vien'a. De acolo elu adresase la Sibiu doue scrisori superiorulu iesutiloru anume Hundegger de origine din Rastenberg in Austri'a inferióra. Pre acelu egumenu episcopulu ilu castigase de aparatoriu alu romaniloru si mijlocitoriu la comandantele generalu. Din acea corespondentia ese,



cà episcopulu se incurcase in procesu si cu auctoritatile municipale ale sasiloru, cari nu voiau se recunósca nici umbra de vreunu dreptu romaniloru in teritoriulu locuitu de sasi, ci ii considerau numai de venetici intrati pe subt ascunsu in acésta tíera. Episcopulu iritatu, pre langa alte argumente cu care'i combate le mai dice (inainte cu 153 de ani): Noi amu fost mosteni in acelu teritoriu regescu înca din timpulu lui Traianu, inainte de a fi venitu natiunea sasasca in Transilvani'a amu avutu proprietati intregi si avemu sate pâna in dio'a de astadi, de si asupriti in mii de moduri de càtra cei mai potenti.<sup>1)</sup> In realitate inse nu de vechimea sau de prospetimea romaniloru in acestea tieri ii duria capulu pe compatriotii sasi, ci cu totulu alte impregiurari ii strimtorase si pre ei intre focu si apa. Dintr'odata mai esu si romanii pe planu cu trecerea loru la catholicismu, prin care actu alu romaniloru sasii isi vedeau periclitata mai pre sus de tóte religiunea loru protestanta prin strabaterea catholicismului in tóte comunele loru pre unde locuescu amestecati cu romanii. De aici apoi aveau se urmedie alte perderi materiali, care loru li se pareau enorme si nesuportabile, adeca ruperea in tóte comunele de locuri si teritorii pentru biserici, case parochiali si de scóle, portiune canonica de câte 30—40 de jugere (pogóne) de aratu si de cositu pentru parochi; incetarea la momentu a decimeloru din tóte productele campului, pe care le luau popii luterani in tóte comunele dela poporulu romanu si chiaru dela popii acestuia; totu asia participarea persóneloru bisericesci unite cu catholicismulu Romei la tóte drepturile si beneficiile in comuna, in proportiune cu sasii, apoi in urma dupace voru apuca si romanii se invetie carte mai multa, concurenti'a loru la functiunile municipale, care in totu véculu alu 18-lea si chiáru in alu 19-lea erau fórte grase pâna la 1848.

Intr'aceea si planulu generalului com. Königsegg de a stramuta pe romanii din »Fundo regio«, adeca dintre sasi displacuse acestora fórte multu. Era intre altele prea usóru de

<sup>1)</sup> Nos enim a tempore Traiani, adhuc antequam natio saxonica Transilvaniam intrasset, in terra illa regia haeredem egimus integrasque possessiones et pagos usque dum possidemus, licet millenis miseris, et variis oneribus utpote a potentioribus oppressi.



prevediu, că coloniile germane pe care le-ar fi adus guvernul în comunele desertate de romani prin puterea armelor, ar fi fost toate rom. catholice, prin urmare pericolul pentru religiunea lor luterana și pentru minunatele folose împreunate cu ținerea la aceea era se fia și mai infricosiate, decât dacă ei aru fi avutu a face numai cu romani greco-catholici. Ceea ce trebuia se doriașca natiunea sasasca în interesulu seu bine întielesu era, că poporul romanu locuitoriu alaturea în aceleasi ținuturi se remăie cu religiunea sa în statu quo, precum i se permitea se remăie și prin cele doue diplome leopoldine, adeca lipsitu de toate drepturile politice și municipale, precum și de dreptulu de a învati meserii, dara se plătesca regulatu decimele și toate celelalte contributiuni, aruncaturi, angarii și honorarie. Acea stare putea se fia pe gustulu romanilor din Sasime, precum a și fost în cele mai multe ținuturi locuite amestecat, întru care servilismulu prinsese că se dicemu așa, scörtia pe sufletele romanilor, în câtu acestia se învatișera a titula până în dilele noastre chiaru și pe sasii sateni totu de starea și condițiunea lor cu cuventulu »Stapâne«, adeca domnule, despote alu meu, așa precum titulau romanii din Munteni'a pe turculu celu mai trentiuosu cu Aga, adeca Politiaule alu meu. Acea stare înse din Sasime nu era nicidecum pe gustulu Curtii imperiale.

Generalulu Königsegg a fostu permutatu în 1725 la Vien'a, éra cu elu a disparutu și planulu seu de o reforma radicala; n'au disparutu înse scopulu nestramutatu alu casei domnitóre de a provoca schimbări radicali în legile fundamentali ale țierei și mai pre susu de toate a catholiza pe popórale țierii, a militariza unele parti ale acelora, a și frange cerbici'a aristocrației și a governa țier'a absolutistice, precum se guvernau mai de înainte Austri'a, Boemi'a și celelalte provincii vecine cu Ungari'a.

Dupace înse parintele imperatului Carolu apucase a garanta cu mare solemnitate nu numai drepturile fundamentali (constituțiunea), ci și toate privilegiile și prerogativele separate ale fiacarei natiuni politice și cele patru religiuni ale lor; dupăce frate-seu Iosifu I înca le acceptase și confirmase pre toate, era o cestiune de consciintia și de onórea unui monarchu a introduce mai alesu reforme radicali, fără a cere învoirea



representantiloru tieriei, aristocrati si patriciani, asia precum au fost aceia recunoscuti mai alesu dela 1690 încóce.

In acea stare a lucrurilor, dupa o revisiune seriósa facuta legiloru transilvane si dupa câteva conferentie ținute si cu consiliari bisericani cari aveau mare influintia la curte, in fine cu data din 5 Februaru 1729 apare unu rescriptu prea inaltu, in care suveranulu demandá, cá diet'a care era se se deschida in 30 Iuniu se abróge, se scótia din codicele tieriei »câteva legi care nu mai aveau intielesu pentru timpul de fatia si care in realitate erau desfiintiate prin logic'a evenimentelor, apoi preste totu justiti'a se fia ameliorata si anume procedur'a judecatorésca se fia mai accelerata. Ce e dreptu, despre tribunale si de procedura precum se vedu acelea mai alesu dela 1854 încóce, nici cá in gluma nu putea fi vorba inainte cu 150—160 de ani.

Gubernatoru alu tierii mai era totu com. Sigismund Kornis,<sup>1)</sup> unulu din cei mai zelosi catholici ai epoei, avea si instructiuni speciali dela curte. Cu scopu de a prepara proiecte de lege in spiritulu rescriptului pentru dieta, s'a convocatu comisiune compusa din membrii alesi pe sprincéna. Observamu acilea, cá in anii din urma unii patriciani sasi si unii magnati calvini pentru-cá se póta inainta iute in functiuni si ranguri, se castige si diplome, înca si donatiuni de mosii, se invoiau cu iesutii din tíera si treceau la religiunea catholica. Unii din aceia se faceau apoi aparatori ferbinti ai planuriloru gubernului.

Anulu acela s'a perdutu cu tandalituri, din cauza cá ómeniloru le venia fórte reu se musce in mere acre paduretie. In 1730 se ținù alta dieta. Intr'aceea fu trimisu in tíera, cá comandante generalu com. Fr. P. Vallis, care dela 1731 inainte a fost insarcinatu si cu presidiulu gubernului civile pâna in 1734. Proiectele de reforme s'au datu mai antaiu in discussiuni private, dupa natiuni si confessiuni, s'au trimisu si in afara pe la municipii spre opinare.

Pâna s'au adunatu parerile tuturoru au mai trecut unu anu, dupa care gubernulu in care acum precumpaniau catholicii, luandule pe tóte in revisiune in buna intielegere cu

---

<sup>1)</sup> Kornis a functionatu dela 1713 pâna la 1731.



Vallis si fiind vorb'a totu numai de reform'a justitiei, a elaboratu elu insusi unu proiectu de reforme, pe care in Iunie 1731 l'a inaintatu la imperatulu. Acelu proiectu ajunsu apoi la cunoscinti'a classelor privilegiate, acestea stetera deocamdata cá inmarmurite, dupa aceea fura coprinse de spaima si mania, pentrucà afara numai de rom. catholici si de romanii gr. catholici toti se vedeau loviti de mórte mai vîrtosu in drep-turile si privilegiile loru religióse; de aceea trebue se cunós-cemu si noi acelu proiectu in cei diece articlii ai sei, carii in essenti'a loru sunt:

Art. I. Legea din Aprobate despre libertatea r̀eligiuni-loru recepte se fia abrogata si libertatea in exercitiulu reli-giunei necatholiciloru se dependa numai dela bun'a placere a Principelui.

Art. II. Uniunea (federatiunea) celor patru confessiuni asecurata prin legi se fia considerata cá o ciurma rea si desfiintiata.

Art. III. Prescriptiunea (paragrafi'a, Verjährung) asupra averiloru bisericesci secularisate înca din dilele regelui Ioanu se fia anulata, adeca tóte averile bisericei catholice de inainte cu 150 si 180 de ani, de aru fi trecutu acelea prin ori càte mani cá vendute, schimbate ori heređite, se se restituie bise-riciei catholice.

Art. IV. Tóte bisericile si scólele fundate odinióra de rom. catholici se se restituie acestora, anume biserice'a si cole-giulu reformatiloru din Clusiu.

Art. V. Caletoriile sau pentru studii sau pentru cultura afara din patria se fia oprite.

Art. VI. Causale matrimoniale ale tuturor confessiuni-loru se fia tractate si judecate numai la tribunalele bisericei rom. catholice, precum in Ungari'a se si incepuse mai de inainte.

Art. VII. Tutoratulu si ingrijirea de crescerea prunci-loru orfani si de averile loru se remàie cù totulu in compe-tenti'a principelui, adeca a imperatului, pàna candu orfaniiloru inplini douedieci si patru de ani.

Art. VIII. Colegiulu iesuitoru dela Clusiu se se inaltie la rangul de academia, care se fia bine dotata; totu asia se se deschida la iesuiti scóle mai mari in Sibiu, Brasiovu si Murasiu-Osiorheiu.



Art. IX. Tipografi se nu se póta infiintia fàra aprobare mai inalta, éra in acelea care exista se nu se póta tipari nici-o carte fàra censura si aprobare, éra necatholicii se nu póta aduce carti straine in tíera.

Art. X. Necatholicii carii se casatorescu fiindu consangeni pàna in spiti'a a patr'a, se fia tractati cá culpabili de crim'a inaltei tradari si se'si pérda tóte averile, afara de casulu cand li s'ar fi facutu donatiune noua; din contra, catholicii se póta inchiéie casatorii de acelea cu dispensatiunea Papii, cum si a possede averi cu invoirea principelui.

Asia dara acelu proiectu departe de a respunde la re-scriptulu imperatescu din 1729 care cerea reform'a justitiei, sare de a dreptulu pe terenulu religiosu, voiesce se restórne tóte legile religionarie ale tiei, libertatea consciintiei o numesce cíuma, si o cassédia punenduo la dispositiunea unui singuru omu, la voi'a imperatului, cá se créda tóta lumea numai asia precum voiesce acela; condamna tóte secularizarile intem-plate in doue vécuri si nu vrea se audia de prescriptiune, cassédia si libertatea instructiunei publice, arunca tipariulu in fere, cununiile necatholice le considera de criminali.

Chronicarii sasi spunu, cà acelu proiectu l'au fost subscrisu toti catholicii fruntasi, popi si seculari, elu inse era redactatu de càtra cei mai fanatici, cari incrediuti in garnisónele austriace aru fi avutu intru nimicu a provoca Bellum omnium contra omnes, cà-ci acesta era se fia celu din urma resultatu.

Sasimea s'a spariiatu cu atàtu mai tare, cu càtu generalulu Vallis incepuse a fi fórte brutalu mai alesu cu brasíovenii si cu càtu vreo cincii patriciani de ai loru abjurandu luteranismulu s'au facutu catholici numai cá se póta inainta in functiuni. Totusi au suplicatu si sasii la imperatulu, inse mai multu cerendu gratia, decàtu dreptate. Totu ei inse au si votatu in adunarea loru 6000 florini (cum ar fi astadi o suta de mii) cu scopu de a da pe la locuri unde va cere trebuinti'a; unu mijlocu acesta de tóte dilele in acelea timpuri, pre cand chiaru si diet'a votá pe fatia unoru generali càte una miie galbini sau si mai multu cu titlu cunoscutu de »discretiune«.

Reformatii calvini nu s'au spariiatu, ei adunanduse in conferentie in mani'a lui Vallis au compusu unu memorialu



din sîese puncte, intru care acusa greu pre catholici, că de candu au apucatu ei de asupra, de si sunt in tiér'a intréga abia a diecea parte din toti locuitorii, isi facu de capu cu nelegiuirile cu despotismulu si cu poft'a loru de resbunare. Catholicii voru cassarea diplomei din 1691; ei amerintia pe fatia cu imperatu absolutu, cu nimicirea constitutiunei; ei spargu pacea dintre cele patru religiuni; catholicii ocupa biserici si parochii cu fortia brutala, ne voindu se scia nici de lege nici de rege, rapescu veniturile popiloru necatholici cu puterea; in proiectulu catholiciloru opiniunea gubernului este falsificata; c tiva consiliari au si protestatu; episcopulu catholicu Sorger prinde si arunca pe ómeni in temnitia pentru religiunea loru,  ra causele matrimoniale necatholice le trage prin directorulu fiscalu cu puterea la tribunalulu seu. In fine ceea ce d re si mai amaru pe protestanti este, că nu mai sunt suferiti a lua recursu la imperatulu, nici nu li se dă audientia; ei inse pretindu că de aici inainte se póta  in  unulu sau si doi agenti ai loru in Vien'a, cari se fia auctorizati a'i representa si apara interesele loru confessionali intre t te impregiurarile.

Certele sau mai exactu hostilitatile confessionali ale pop raloru transilvane ajunse la Vien'a in form'a pe care o arataramu, s'au continuatu f ra precurmare pe ani inainte, p na ce sparse din nou resboiulu turcescu, in care t mpu necatholicii  rasi mai resuflara p na dupa inchieierea pazei.

In ac sta dispositiune a spiritelor  aflase b tulu episcopu Ioanu Inocentie pe locuitorii tiei in Septembrie 1732; ura si g ne din t te partile, inversiunare incordata asupra episcopulu unitu, carui curtea 'i impusese propagarea unirei intre t te impregiurarile,  ra catholicii din tiéra inbarbatati de c tra societatea iesuitoru, ii dedeau pinteni c  se sara dreptu in c rnele tauriloru.

Dela mórtea lui Kornis tiér'a o gubern  in realitate numai generalulu Vallis si episcopulu Sorger, ambii ómeni violenti. Dietei din 1734 i s'a permis că se  l ga gubernatoru; catholicii si reformatii au candidat c te trei; curtea cassandu tota candidatiunea denumi gubernatoru pe com. Ioanu Haller, c  pre celu mai zelosu catholicu, carele dupace a fost installatu in 2 Dec. 1734 la Sibiu cu multa pompa desi rta, a guber-



natu 22 de ani si a facutu tóte pe voi'a curtii imperiale, avù inse a lupta multu cu resistenti'a reformatiloru, pàna cand in dilele Mariei Teresiei perdusera si acestia multu din vechi'a loru cerbicia.

Numai sórtea si tractarea barbara a poporului romanu nu perduse nimicu din violenti'a si asprimea sa.

In acei ani imperatulu deschise usile dietei si pentru unu episcopu romanu, ceea ce nu se intemplase din vécuri in acésta tíera. Lui Ioanu Inocentie i se dete locu in calitate de regalistu, adeca cá baronu, cá magnatu numitu de monarchu. Chroniclele sasesci ne spunu, cà bietulu episcopu indata dela inceputu devenise obiectu de batjocura in acea adunare, aflandu intre altele, cà scie reu latinesce, cà e prostu, nu se scie purta; cu tóte acestea in 1737 pre cand le intrase fric'a in óse de asprimea comandantelui principe Lobkovitz, totu ei au trimisu in 18 Dec. pe episcopulu romaniloru cá se incerce a'i modera mani'a, precum a si reusitu, cà-ci principele atàta se infuriase asupra loru, in càtu nu'i lasà din Sibiù cá se mérga acasa nici pe serbatori. In càtu pentru latini'a acelui episcopu, noi din câte scrisori de ale lui amu avutu ocasiune se citimu amu aflatu cà a fost mai bunu latinistu decàtu nenumarati alti contimpurani de rangulu lui; éra citatele latinesci ale chronicariului le presupunemu mai multu cá scornite.

Lupt'a cea mai desperata a episcopului Ioanu Inocentie a decursu in diet'a din 1737 si mai vîrtosu in cea din 1738, dupace episcopulu recursese éra la curte. Atunci protestantii de tóte confessiunile inversiunati preste mesura se preparasera cu o colectiune de casuri speciali de crime si delicte, pe care le-aru fi comisu popii romani, precum furturi, hotii, prevaricari de sare, de argintu si auru, falsificari de moneta, adulterii si altele multe, pe care tóte i le-au plesnit in fati'a episcopului in sîdintia publica si apoi luandu-le cá regula generala de coruptiune a clerului intregu, éra nu de exceptiuni, precum acelea erau in adeveru, de aici au trasu conclusiunea, cà nici clerulu nici poporulu acesta nu merita nimicu din câte pretindea episcopulu pentru natiunea sa. Acesta singuru singurelu in dieta, fu aparatu numai de episcopulu Sorger, care amerintià protestantiloru cu puterea papii, dara in locu se'i ajute, a inversiunatu si mai multu atàtu de unguri càtu



si pre sasi.<sup>1)</sup> Citindu astadi cu sange rece argumentele adversariloru de atunci, vei fi silitu a recunósce, cà acelea sunt totu atâtea sofisme, din care lipsesce si umbr'a de dreptu; nici urma de sentimente humanitarie, éra spiritulu christianismului disparutu cu totul din trensele. Mai multu: acelea diete nu aveau nici cea mai usióra cunoscintia despre sublim'a idea a unui statu humanitariu si civilisatu; cu mintea loru cea tèmþita ei nu erau in stare se intieléga, cà una din datorintiele imperiósé ale statului este a inainta cultur'a tuturoru classeloru poporului, éra nu a o impedece. Daca poporulu, daca chiaru clerulu era barbaru, cea mai grea raspundere cadea pe corpulu legislativu si pe guberne. Ce se ne miramu inse de cele intemplate pe la 1738, cand ne stau sub ochi actele dietelor posterióre, anume ale celei faimósé din 1791 si ale celor din 1837 si 1842, intru care s'au repetitu intocma aceleasi sofisme asupra poporului romanu, cá si in dilele lui Carolu VI. A inculpá si insultá de barbaru pe unu poporu, dara nici a suferi macar cá se'si infintiedie elu insusi din puterile sale mijlóce de cultura, era o specie de tirania inprumutata dela staturile de inaintea erei christiane.

Despre activitatea episcopului Inocentie din dilele imperatului Carolu mai atingemu aici înca numai sinodulu seu convocatu in a. 1739. Actele aceleia se potu vedé la Moldovanu op. cit. tom. 2. Acestea sunt fórte memorabili mai virtosu pentru conditiunile puse theologului, cum se se pórté cu clerulu, se nu fia brutalu, se si depuna juramentu; apoi conclusele relative la fundatiunea imperatésca facuta in favórea clerului si a poporului.

In acelu anu theologu langa episcopu era iesuitulu Nicolae Jánossi, de natiune secuú din Ardealu. Eruditulu profesoru dr. N. Nilles s'a suparatu reu pe Samuil Clain si pe Eud. Hurmuzaki, cà aceia descriu pe Jánossi cá pre unu omu trufasiu. Se nu se supere venerabilele istoricu si canonistu pentru acea espressioné puçinu placuta, aplicata din partea protoparintiloru nostri nu numai la Jánossi, ci înca si alti vreo doi iesuiti de nascere totu ardeleni. Noi betranii de astadi ómeni de 70—80 de ani asia scimu dela parintii si

<sup>1)</sup> A se vedé Archiv des Vereins etc. N. F. 16. Bnd 1. Heft. Studien zur Geschichte Siebenbürgens dela pag. 106 pàna la 115.